

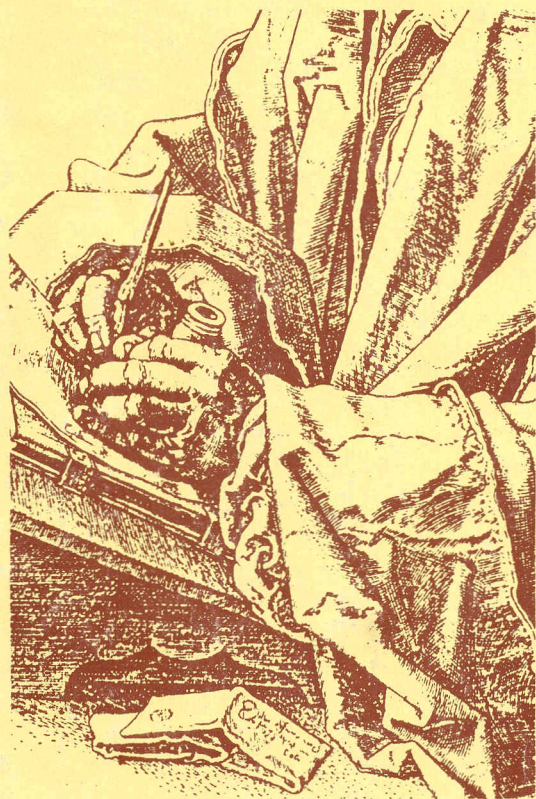
10/09/12
71185

ВЕКО ТОРБОВ

ОСНОВИ НА ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

АНТИЧНА ФИЛОСОФИЯ И
ФИЛОСОФИЯ НА СРЕДНИТЕ ВЕКОВЕ

БИБЛИОТЕКА

И
И
И
И
И

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СОФИЯ

6308

10/09/12

№ 85

10(031)12

РЕГИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА
гр ГЪРГОВИЩЕ

238/99

Вместо предговор

Размисли върху старата китайска и индийска философия

Историята на философията започва с философските знания на старите гърци. Тя *не се интересува* от философията на източните, ориенталски народи. Тези народи наистина са имали висока материална и духовна култура, до нея те са стигнали преди Древна Гърция или някъде успоредно с нея, винаги обаче независимо от нейната култура. И все пак те не са успели да се издигнат до истинска философска мисъл. У тях имаме най-вече теологическа спекулация и практически правила на нравите, едни занимания, които поради това си естество не биха могли да намерят място в изложението на една история на научната философия. Едно такова изложение се интересува между другото и от такива философски учения от далечното и близко минало, които са имали някакво значение за развитието на духовния живот на Западна Европа, каквото значение философията на Ориента, според мнението на видни историци и добри познавачи на тази философия, не е имала. И наистина, учението за божествата на старите египтяни и религиозните представи, с които са живели асирийците и вавилонците, вярванията на персийците и религията на старите евреи не могат да се разглеждат, освен като обикновени спекулативни учения за божества, без каквито и да е данни за някакъв сериозен философски размисъл.

През последните няколко десетилетия обаче историята на философията се опитва да обхване в своето изложение някои мисли и разсъждения с философско значение на стария Китай и древна Индия. Историческите изучавания на културата на тези страни откриват мъдречи и мислители, които са размишлявали върху отвлечените въпроси на битието и смисъла на човешкия живот. Тези размишления, според поновите исторически данни, притежават философски характер в значителна степен, поради което и започват да намират място в някои нови истории на философията.

Изучаването на китайската летопис на Запад в последните години хвърли много светлина върху живота на стария Китай. Минала през вековете, китайската мъдрост е достигнала запазена и до ново време. Сега тя се противопоставя на европейската култура при срещата на двата мирогледа, на жълтата и на бялата раса. От старите китайски философи би следвало да се спомене най-вече **Конфуций** (към 500 г.

пр. Хр.) с неговото учение за нравите и държавата, пък макар у него да нямаме необходимата за всяко философско учение теоретическа обосновка. От Конфуций старите китайци са се учили да изпълняват семейните си и граждански задължения, а управниците да управляват Небесната империя само с моралната сила на примера на своя живот. През XI и XII век сл. Хр. неоконфуцианизмът приема някои метафизически и натурфилософски елементи. С това обаче китайската философия съвсем не отбелязва някакво ново развитие, напротив, продължава се само изучаването на старата класическа философия, изясняват се и се интерпретират стари текстове от учението на Конфуций, без да се прави нещо повече от това.

Освен Конфуций трябва да се изтъкне Лао Дзъ с мисълта за дао, като начало на всичко.

Както Конфуций, така и Лао Дзъ са имали много ученици и последователи, които са проповядвали ученията на своите учители далечно извън средищата на школите, които тези последните са основали. Но докато даоизмът е могъл да се разбере и да се разпространи само в средите на по-образованите китайци, които обикновено са били и по-богатите и които са търсили стария мъдрец или неговите ученици, за да бъдат въведени в неговото учение, конфуцианизмът, напротив, се е разпространявал навсякъде в обширната империя на старите китайци и е обхващал почти всички слоеве на народа. Учението на Конфуций става религия на покорния син и добрия гражданин и по такъв начин интересът към философията от онова време в Китай отхваща не само образованите и богатите, но и бедните и обикновени китайци.

За разлика от китайската философия, философията на древна Индия съдържа много повече спекулативно-теологически елементи. В основата на индийската философия стои учението за Браман, който се смята едновременно за битие и мисъл и за идентичен с човешката душа. Браман, в когото е истината, може да се познае само по пътя на откровението, а не с мисълта, с което, както се вижда, основно се подчертава, че мисълта на древните индийци не е имала толкова философски, колкото спекулативно-религиозен характер. Във връзка с учението за Браман по-късно се създават и редица учения, които търсят да преодолеят някои противоречия в това учение. Изтъкват се логически, натурфилософски, дори материалистически моменти, признава се действителността на света и на отделната душа, противопоставя са природата срещу духа или се приема, че светът и отделната душа са само привидности, измама и пр.

Освен учението за Браман, в древна Индия се създава и будизмът, който след това се разпространява и в Китай, Япония, Тибет и в други страни на далечния Изток. Учението на Буда е също така повече религия, отколкото философия, пък макар и да е пропито с възвишени нравствени правила за спасението на човека и на човешката душа.

В последните няколко десетилетия в Европа се правят усилия да се примирят културите на Изтока и Запада. Въпросът е да се създаде една нова култура, като резултат от взаимодействието на двете култури. Признава се, че ценното в европейската култура се състои в научния дух и научния метод, докато ценното в източната култура се определя от познанието на една определена цел на човешкия живот от едно много добре разработено схващане за живота. В специални институти, списания и книги приятелите на източната култура в Европа търсят да съединят основните елементи на двете култури, за да се стигне до желаната идеална култура. Проблемата за създаването на тази нова култура е наистина извънредно преплетена, многостранна и трудна, тя обаче все пак може да намери задоволително разрешение, ако помислим повече, ако си дадем достатъчно труд и ако проявим добра воля в тази работа. И няма съмнение, че изучаването на философията на стария Китай и древна Индия ще допринесе в значителна степен за разрешаването на тази толкова благородна, колкото и важна проблема за живота на човечеството.

Първи издигнаха максимата, че силата е правото, или максимата, която в учението на софистите в областта на етиката отговаряла на основната мисъл в учението им в областта на теоретическата философия.

Сократ е учил само устно, той не е оставил никакъв писмени данни, от които да съдим непосредствено за неговата философска мисъл. Философите, които са се занимавали със Сократ, са срещали много и сериозни трудности, когато са искали да установят точно неговите философски идеи и да отделият от тях прибавките, които съвременниците му са направили, когато са излагали неговото учение. Колкото и различни и спорни обаче да са източниците, от които се черпят сведения за философската мисъл на Сократ, общо е убеждението, че според него съществуват абсолютни истини. Той е учил, че знанието е добродетел. Той е твърдял, че е достатъчно човек да знае, що е добро, за да върши добро. Това схващане за знанието у Сократ е тясно свързано с неговото учение за „неписаните“ закони като първоначално притежание на човешкия разум. Тези закони се разбират сега в духа на постиженията на новата философия като първоначално тъмни познания, които могат да се издигнат до светлината на съзнанието само с помощта на мисленето. Тази работа е вършил Сократовият метод.

Истински великото у Сократ не е била нито неговата нравствена личност, нито неговото учение за добродетелите, а методът му. Със своя метод той е събуждал и развивал у ученика само способността за самостоятелно мислене. Философската истина обаче ученикът сам открива у себе си, без да посмя отвърсва казвите и да било готови откъсни. Великостта на Сократ никога не е била да учи истини. Неговите усилия са се състояли до-свобода само в това, да учи хората да търсят по бити път, по който сами ще намерят истините.

АНТИЧНА ФИЛОСОФИЯ

Сократ не се е въздъшевявал от демократическата форма на управление в Гърция. Приемането, че съществуват обективни истини, го е определило и тук да иска от страната да се управлява според техните повели, а не според решението на някакво мнозинство на народа. Обаче той се е застъпвал във всички си разговори за безусловното подчинение пред законите на страната. Това обстоятелство изглежда толкова странно, като се има предвид, че по всички въпроси на етиката и правото неговата последна инстанция, все пак е бил неговият даимонен или божият, „вписан“ нравствен закон. Дори религиозният дух на Сократ се обяснява с мисълта, че боговете у него са преди всичко представители или изразители на нравствеността. Неговата вяра починала, както много правилно се изтъква от някои в историята на философията, на нравствена основа.

Отношението на Сократ към официалната религия е било безупречно: тук той не е бил никакъв реформатор. Неговата вяра е била пропитана с най-възвишени нравствени идеи. Методът му, с който най-вече си спечели безсмъртна слава, е първият философски метод, с който той оказва неоценима услуга и на образователната дейност на всички времена. В политиката и обществената жана Сократ уважавал, също както в религията, философията и образованието, достойнството на другите и собственото си достойнство. И ако все пак този велик философ и мъдрец още осъден на смърт, той умря, въпреки немощните съдилища на Атина се бяха убедили в неговата виновност, а цялото време, в което той живя и работи, още не беше напълно изгубил дух — духа на един истински и голям просветител на Гърция на цялото човечество.

§ 10. Сократовите школи след Сократ, Сократика

1. Общи белези

Няма образен човек от времето на Сократ, който да не е бил напълно изпитан живот и дейност. Най-вече мъдрецът на Атина е бил изпитан вудатия мъдрец, който неуморно обикалял из цяла Гърция, да спори с противниците си и да изпоздава в дълго и кратко свои вечни истини. Сократ обаче никога не е мислил да основа собствена философска школа, така както не се е и грижел да остави записани в книги и с изложение на своите философски идеи. Макар че през целия си живот е имал около себе си много и възторжен и привърженици и ученици. Особеният характер на неговата философия лежала в това, че който се определя най-вече от метрическите му напътствия върху проблемите на етиката, а също и неговата личност допринесли твърде

◁ Великите богини Хера и Атина

много да се създадат не.
Първа глава възки между неговите ученици и привърженици, които спомогнали след смъртта на учителя да се създадат

Гръцката философия до Сократ

II. Киренейска школа

§ 1. Обща характеристика на живота в Стара Гърция и нейните колонии

Гръцката философия се характеризира със своето напълно самостоятелно възникване. Въпреки оживените търговски отношения, които старите гърци са поддържали с народите на Ориента, във философско отношение те не са взели нищо от тях. Те и не са могли да се повлияят от тях в своите философски занимания, тъй като тези народи не са могли да преодолеят митологическите си представи и да създадат собствена философска мисъл. Произходът на гръцката философия трябва да се търси във формите на живот и съществуването на самите гърци.

Когато обаче се търси началото на гръцката философия, трябва да се има предвид, че тогавашната гръцка култура е обхващала не само Стара Гърция, но и Мала Азия, Долна Италия и Тракия, които са били богатите колонии на майката-отечество. Философията, която в началото си е била само наука, се създава най-напред в колониите, които поради бързото си стопанско и духовно развитие, в началото имат предимства и във философско отношение в сравнение с научния живот на майката-отечество.

Това важи най-напред за Йонийските колонии по западното крайбрежие на Мала Азия. Населението на тези гръцки колонии е било известно със своите изключителни търговски способности и с предприемчивия си дух, то е предприемало смели пътувания по море, за да търси пазари за своите индустриални произведения, да организира търговски поселения и да основава градове по крайбрежието на Средиземно море. Оживената връзка между Атика и колониите обръща Егейско море и островите му във вътрешно гръцко море, колониите обаче изпреварват Атика в стопанско и икономическо отношение и достигат много по-рано от нея завидно материално и икономическо благосъстояние. И тъкмо това обстоятелство, това благосъстояние помага на богатите йонийски градове да станат средище не само на богатствата от всички известни тогава краища на света, но и център на научен и философски живот.

Началото си гръцката научна и философска мисъл започва от колониите с кърсите стихотворения с нравствени сентенции на „седемте мъдрци“: Талес, Биант, Питак, Солон, Периандър, Клеобул и Хелон,

от които само първите четирима се смятат от всички като членове на седморката. Съдържанието на тогавашното гръцко етическо мислене се е определяло от повелята: „Познай себе си!“, а моралът им – от спазването на мярката в живота.

Оживеният научен и философски живот в колониите стои освен това в тясна връзка и с бързите и големи промени, които стават в политическия и обществен живот на тези страни. Смяната във формите на управлението, тиранията и демокрацията създават твърде благоприятна почва за духовното развитие на отделния индивид. Той може да разгърне свободно своите сили и да заживее като философ. Колко много политическата и обществена обстановка е допринесла за развитието на науката и философията в гръцките колонии се вижда най-добре от обстоятелството, че първите философи са били на своето време и законодатели на своите държави.

Но търговските и стопански връзки, които гръцките колонии са поддържали така ревностно със старите културни народи на Ориента, имат за гръцката философия и друго значение. Тези народи наистина не са имали разработена философска мисъл, тяхната позитивна наука обаче е стояла без съмнение на завидна висота. Гръцките философи са могли да се сдобият още към 600 г. пр. Хр. с богати знания по аритметика и геометрия, по астрономия, по география и история и пр. Позитивните науки на Ориента следователно са оказали благотворно влияние върху заниманията на първите гръцки философи, които, както знаем, са били едновременно философи и учени-позитивисти.

И накрай, от значение за развитието на гръцката философска мисъл в колониите е промяната в религиозните убеждения, която настава там. Гръцката митология ражда учението за създаването на света. Новата наука мисли вече в понятия и не се задоволява с формите на митоса при въпросите и отговорите във връзка с началото на космоса. Тя търси първичната материя, която остава неизменна въпреки всички промени на нещата, и в това търсене натурфилософията става и първата философия на старите гръци.

§ 2. Най-старите натурфилософи

Като най-стари натурфилософи се отбелязват Талес, Анаксимандър и Анаксимен, и тримата от Милет, Йонийска колония в Мала Азия, на брега на Средиземно море.

I. Талес

Твърде оскъдни и несигурни са сведенията, които имаме за живота, дейността и мислите на Талес, който се смята за първия философ

на древността. Роден в Милет, където според някои сведения неговите прадеди са се преселили от Финикия, съвременник на Крез и Солон, Талес ще да е живял между 624 и 545 г. пр. Хр. Отдаден на наука и размисъл, Талес си е спечелил между съвременниците името на мъдрец, и мнозина го споменават начело на седемте мъдречи, наред със Солон и др. Освен с философия Талес се е занимавал и с математика, астрономия и естествени науки въобще. На него се приписва предсказанието на едно слънчево затъмнение през 585 г. пр. Хр., а също и редица открития в областта на геометрията. Познанията му и интересите в тази област се обясняват с дълги пътувания, които той ще да е правил до Египет и Финикия.

От Талес няма запазено нищо писано, а и никъде не се споменава, че изобщо е писал. За него и за философските му схващания черпим сведения главно от Аристотел, Диоген Лаерций и др.

В своето учение, според изложението на Аристотел, Талес прави за първи път опит да посочи като първопричина на света не някакво божество, а материята. Той се опира на водата като на такова първично начало на всички неща и така преодолява митологическите теории на миналото. С това си схващане за произхода на света, колкото и несъвършено да е то, Талес все пак свързва философията с позитивните науки и става така първият философ, т. е. първият натурфилософ, който културната история на човечеството е отбелязала.

Ние не знаем какво е било отношението на духа на времето към философските разбирания на Талес. Историята обаче отбелязва Талес като един от „седемте мъдречи“. Той е бил от благороден произход, имал е политически заслуги към родния си град и е бил известен като голям учен. Трябва следователно да се приеме, че неговото учение за произхода на света е било известно поне на съотечествениците му, които сигурно, поради високото обществено положение на Талес, ще да са се отнесли с внимание към учението на големия философ. Няма исторически данни, от които да се вижда, че Талес е имал ученици, знае са обаче, че и другите двама философи на Милет са живели по същото време, когато са и разработили своите натурфилософски разбирания за произхода на света. Ние не можем да обясним достоверно методологическата връзка между схващанията на Талес и тези на Анаксимандър и Анаксимен.

II. Анаксимандър

Не по-малко оскъдни са сведенията и за живота и дейността на втория милетски философ Анаксимандър. Малко по-млад от Талес, (610–547 г. пр. Хр.) той също се е занимавал с математика, астрономия и география, като е изработил първата металическа карта на известния тогава свят. Негова заслуга изглежда е и запознаването на